

Nemzeti értékek az Alaptörvényben

„...még az sem egészen világos, hogy melyik lesz az a tudományág, melyik lesz az a kitüntetett szellemi terület, amelyik a nacionalizmusról majd a legmaradandóbbat mondja el” — írták 1995-ben a nacionalizmust bemutató tanulmánygyűjtemény szerkesztői.^[1] A fenti idézetben megfogalmazott dilemmát mindmáig érvényesnek, aktuálisnak tartom: a hazai tudományos közvélemény számára új kihívást okozott a nemzeti értékekkel dúsított új Alaptörvény. Nem csupán a klasszikus politikatudomány,^[2] hanem az alkotmányjog és -elmélet is kénytelen megbirkózni az új, nemzeti értékdeklarációk értelmezésével.^[3] Ez a helyzet multidiszciplináris, több tudományos módszert alkalmazó, kiegyensúlyozott, körültekintő és igényes gondolkodást igényel.

Az Alaptörvény és a Nemzeti hitvallás szövege egyértelműen jelzi, hogy az különböző műfajok találkozási terepe,^[4] a tisztán alkotmányjogi értelmezés több esetben megoldhatatlan problémába ütközik. Ezért az Alaptörvény nemzeti értékeinek érdemi — bár jelen dolgozatban csak vázlatosnak tekinthető — áttekintését több elemzési módszer alkalmazásával végezhetjük el.

I. A NACIONALIZMUS TEMATIKÁJA

A nacionalizmusról és az Alaptörvény nemzeti értékeiről szóló diskurzusok tematikái nem sokban különböznek. Amint a nacionalizmus főbb értékeit és fogalmi problematikáját számba vesszük, láthatjuk, hogy az ezekkel kapcsolatos viták alapvető elemei uralják az Alaptörvény értelmezésére vállalkozók elemzéseit is.

A nemzeti értékek és a nacionalizmus „tematikáját” alapvetően meghatározza a nemzet fogalma körüli bizonytalanság. Választás elé állít minket a politikai, kulturális, illetve etnikai alapú nemzet-meghatározás, de tisztázandóak a nemzeti identitás alkotóelemei (történelmi múlt, kultúra, nyelv stb.), az egyén és a közösség viszonya, az önrendelkezés és a determináció közötti feszültség, a „nemzeti” függetlenség praktikus és eszmei igénye, lehetősége a 21. században. Ezek a problémakörök az Alaptörvény szövegének vizsgálata során az alkotmányozás alanya és a politikai közösség meghatározhatóságának kérdésében, a többségi nemzet és a nemzetiségek együttélésében, a közös(séget létrehozó) értékek katalógusában, szuverenitásunk nemzetközi jogi és európai uniós fogalmi rendszerében visszaköszönnek.

[1] Bretter – Deák, 1995, 217.

[2] A politikai ideológiák ismertetése a politológia alapvetéséhez tartozik, lásd Bihari – Pokol 2009, 173–250., s ezen belül a nacionalizmus: 230–250.

[3] Jakab, 2011, 166–170.

[4] A műfaji jelleg elfogadható pozícionálását adja Horkay Hörcher, 2012, 288–290.

II. NEMZETFOGALOM — ALANYOK, ÁLLÍTMÁNYOK

Bihari szerint nem nagyon lehetséges a nemzetfogalom összetevőit történelmi időszakoktól és élményektől függetlenül, taxatív vagy normatív módon összegyűjteni.^[5] A nemzet fogalma a nacionalizmusról szóló diskurzus egyik központi problémája, s mint ilyen jelzi, hogy épp a legfontosabb jelenség megragadása okoz nehézséget. A nemzet meghatározására több kísérlet is történt, ezek alapján több nemzetfogalmat is megkülönböztetünk. Ezen fogalmi bizonytalanság okoz némi zavart az Alaptörvény értékkatalógusának, sőt normatív tartalmának értelmezésében is.^[6]

A liberális értelmezés is kénytelen elfogadni, hogy az államok keletkezése nemzeti mozgalmak sikerével függött össze, így ha a politikai közösségen belül összetartozástudat létrehozására van szükség, akkor az erre irányuló kísérleteknek „óhatatlanul” a nemzethez kell kapcsolódniuk.^[7]

Az Alaptörvény szövegének vizsgálata során a nemzet elterjedtebb meghatározásainak (típusainak) mindegyike fellelhető egy-egy fordulatban. Kukorelli szerint „látni kell, az Alaptörvény nagyon bátran elmozdult a politikai vagy államnemzet irányába, nem tagadva meg — időnként keverve a pánszlávizmus által kedvelt és a magyar politikai gondolkodásban is élő — kultúrnemzet fogalmát.”^[8]

Az alkotmányolvasó közönség számára a nemzetfogalom elsőként az alkotmányozás alanyának kontextusában jelenik meg, hiszen a Nemzeti hitvallás első mondata szerint a magyar nemzet tagjai nyilvánulnak meg. A „ki beszél az Alaptörvényben” kérdésre azonban nem is olyan egyszerű választ adni. A legbiztosabb megállapítás, hogy az 1949. évi XX. törvényhez (annak 1989 utáni szövegváltozatához) képest megjelenik a többes szám első személyű fogalmazás. A „mi” fordulat egyértelmű közösségképző alanyválasztás, itt az alkotmányozó beszél, és immár nem csak az államra és emberre vonatkozó, egyes szám harmadik személyű kijelentéseket tesz. Az Alaptörvény több helyén találunk többes szám első személyű alanyt, még a normaszövegben is, az A. cikkben: „HAZÁNK neve Magyarország.”

Némi zavart okozhat, hogy a „mi” alany szöveghelyenként eltérő. Jakab szerint^[9] „közjogilag kevésbé precíz” alany is megjeleníthető, mint például a kulturális nemzet, ám az Alaptörvény utal ezen kívül a politikai nemzetfogalomra és az Országgyűlés — mint az alkotmány elfogadására és módosítására kizárólagos jogosult állami szerv — tagjaira is: „MI, A MAGYAR NEMZET TAGJAI, az új évezred kezdetén, felelősséggel minden magyarért, kinyilvánítjuk az alábbiakat... Mi, Magyarország polgárai készen állunk arra, hogy országunk rendjét a nemzet együttműködésére alapítsuk.

[5] Bihari – Pokol, 2009, 242.

[6] Míg például Küpper a nemzetet az Alaptörvény legfontosabb értékének nevezi, és benne az egyén Európában szokatlanul erős kötelékbe vonását látja, addig Jakab András szerint — az alkotmányozás alanyával kapcsolatos fogalmi zavar — érdemi jogkövetkezmenyt nem eredményez. Lásd Küpper, 2012, 9. és 11.; illetve Jakab, 2011, 185–186.

[7] Majtényi, 2009, 2402.

[8] Kukorelli, 2013, 9.

[9] Jakab, 2011, 185–186.

Mi, a 2010. április 25-én megválasztott Országgyűlés képviselői, Isten és ember előtti felelősségünk tudatában, élve alkotmányozó hatalmunkkal, Magyarország első egységes Alaptörvényét a fentiek szerint állapítjuk meg.”

Az alkotmányozás alanyaként az Országgyűlést közjogilag pontosan, ám értéksemleges módon lehet meghatározni. Ez a szuverenitás alanyának megjelölésére sem alkalmas. Az Alaptörvény továbbá tudatosan értékek gazdag tárháza, olyan értékeké, amelyek az alkotmányozó (ez esetben: az Alaptörvény szerzői) szerint közösségépítő erővel bírnak. Ez a felépítendő-megerősítendő közösség éppen a nemzet. Az Alaptörvény szerzőjeként is emlegetett Szájer József úgy határozza meg az alkotmányozás alanyát, mint a lehető legbefogadóbb nemzetfogalmat: „Ki beszél ebben a szövegben? »Mi, a magyar nemzet tagjai.« Egyszerre szólnak az Országgyűlés képviselői, akik létrehozzák ezt a szöveget és vélelmezik azt, hogy a leírt gondolatsorban osztoznak velük a nemzet más tagjai. Tehát a Nemzeti hitvallás narrátorai a magyar nemzet tagjai, mindenki, aki idetartozónak érzi magát, a szöveg részévé válhat. Azaz az Alaptörvény befogadó.”^[10] Egy jogi dokumentum, még ha annak egy „műfajilag” eltérő részéről is van szó, nehezen viseli el ezt a fajta kiterjesztést, amely bizonytalanságot okoz. A *kultúr*nemzet fogalma azt implikálja, hogy a közösség tagjait nyelvi, kulturális kötelek tartják össze, nem pedig valamilyen jogilag leírható kapcsolat. A D. cikkben megfogalmazott, s az Alkotmányhoz képest némileg módosított „felelősségi klauzula” szerint „Magyarország az egységes magyar nemzet összetartozását szem előtt tartva felelősséget visel a határain kívül élő magyarok sorsáért...” Ez a megfogalmazás az országlakos magyarok körén túlra kívánja bővíteni a nemzeti közösség tagságát. Megjegyzem, hogy ennek a mondatnak a tisztán nyelvtani értelmezése nem mond többet, minthogy az országhatárokon kívül is élnek „magyarok”, ezen azonban az alkotmányértelmezési hagyomány szerint a *nem magyar állampolgár magyarokat* kell érteni. Nyelvtanilag megférne ezzel a klauzulával az az értelmezés, hogy a határon kívül is élnek magyar állampolgárok, az értük viselt állami felelősség (közöségeik, szülőföldjükön való boldogulásuk támogatása) is értelmezhető lenne, noha őket a státuszjogaik (diplomáciai védelem stb.) révén is védi az állam.^[11] Az Alaptörvény azonban a nem magyar állampolgár magyarokat vonja ezzel a nemzeti közösségbe, az országhatárok felülvizsgálatának vagy a területen kívüli hatály igénye nélkül.^[12] Jakab ezen államcél-tételezésnek csekély normatív erőt tulajdonít, mivel valamely jogszabályhely alaptörvény-ellenessége nem alapítható rá, noha értelmezési keretül vagy alapjog-korlátozási szempontként szolgálhat.^[13]

A nemzetfogalom erőteljes „közjogiasodása”^[14] körében a jogalkotó a könnyített honosítás szabályozásával a határokon kívül élő magyaroknak az állampolgárságon alapuló politikai közösséghez való közelítésére tett kísérletet.^[15] Ezt különösen felerősí-

[10] http://szajerjosef.blog.hu/2012/01/11/nemzeti_identitas_1 (2012.12.01.)

[11] Halász – Majtényi, 2009, 346.

[12] Schanda, 2012, 47.

[13] Jakab, 2011, 188.

[14] Kukorelli, 2013, 8.

[15] A 2010. évi XLIV. törvény módosította a honosítás szabályait, majd a 2010. évi XLV. törvény „tanúságot tett” a „nemzeti összetartozásról”. Véleményem szerint ez utóbbi törvény szinte alkotmányi preambulumban szól nemzeti és vallási értékekről.

tette, hogy azután választójogot is biztosított a Magyarországon lakóhellyel nem rendelkező állampolgárok számára. A *politikai nemzet* meghatározásában az alkotmány által deklarált politikai közösségből indulunk ki, amelyet a választójoggal, annak objektív ismérvei révén hoz létre.^[16] A választójogosultság több értelemben is létezik, lévén, hogy több népképviselői testületet is választunk: Országgyűlést, helyi önkormányzati képviselő testületet (polgármesterrel) és az EU parlamentjét. Ezek körében a részvételre jogosultak köre eltérő, mivel az országgyűlési képviselők választásán csak magyar állampolgárok vehetnek részt, a többi esetben külföldiek is urnákhoz járulhatnak. Lévén a nemzetet a legszélesebb értelemben kell kezelnünk, csak a parlamenti választásokból indulunk ki. A választójogosultság e tekintetben alapvetően az állampolgársághoz kötött, az új Alaptörvény pedig a magyarországi lakóhely követelményét immár nem tartalmazza. Ezzel a politikai közösség fő ismérve az állampolgárság lett.

Az Alaptörvény által kreált politikai közösség ebben a tekintetben tehát már túlterjeszkedik az országhatáron, azonban egy jogilag világos feltételhez, az állampolgárság megszerzéséhez kapcsolja a közösséghez tartozást. Rendszertanilag értelmezhetjük úgy, hogy a politikai közösséggel létrehozott állam a felelősségi klauzula révén kapcsolódik a kulturális értelemben vett nemzeti közösséghez. Ezzel megfér az az értelmezés is, hogy a Nemzeti hitvallás nyitó mondata — „*Mi a magyar nemzet tagjai, ...felelősséggel minden magyarért*” — a politikai nemzet kinyilatkoztatása.

Némileg erősíti ezt a gondolati vonalat Schanda, aki szerint az állam nevéből azért került ki a „köztársaság” államforma, mert ezzel képes az alaptörvény az állam iránti kétséges lojalitást az ország iránti tradicionálisan erősebb lojalitás-érzésre fordítani, és így az állam és az ország között egy korábbinál erősebb kapcsolat jön létre: „nem lehetünk jó patrióták, ha nem vagyunk jó állampolgárok”.^[17] A „magyar nemzet tagjai” és „Magyarország polgárai” alanyok ebben az értelemben azonosak, a politikai nemzetfogalom erősebbnek tűnik a kultúrnemzetre történő hivatkozásnál. Amennyiben a politikai közösséget az állampolgársághoz és választójoghoz kapcsoltuk, az ezt felülíró kultúrnemzet-felfogás vagy etnikai megközelítés az egyenlő állampolgárokat megkülönböztetné, ami természetesen elfogadhatatlan lenne.^[18] Ezzel kapcsolatban az állampolgárság törvényi szabályozása kapcsán megjegyzendő: az a könnyített honosítást a magyarországi vagy magyar állampolgártól való származás valószínűsítéséhez köti.^[19]

Az Alaptörvény kijelentéseinek alanya kinyilvánítja azt is, hogy a „velünk élő nemzetiségek” a magyar politikai közösség részei és államalkotó tényezők (lásd Nemzeti hitvallás és XXIX. cikk). Ez a deklaráció annyit jelent, hogy a nemzetiségek a politikai nemzet részei, másképp nem is lehet, hiszen a nemzetiségek tagjai eleve állampolgárai Magyarországnak.^[20] Küpper olvasata szerint a magyar nemzethez tartozás kötelezőbb, mint a nemzetiségi kötelék, mert a magyar nemzethez tartozást az Alaptörvény előírja,

[16] Domahidi, 2009, 2481–2482.

[17] Schanda, 2012, 48–49.

[18] Majtényi, 2009, 2403.

[19] Arató, 2011, 64.

[20] Lásd Alaptörvény XXIX. cikk és a nemzetiségek jogairól szóló 2011. évi CLXXIX. törvény 170. § (1) bekezdés. A Velencei Bizottságnak a törvényről alkotott véleményét lásd: CDL-AD(2012)011. Egyébként ezen a helyen a „mi” és „ők” fogalmazás az etnikai nemzetfogalom felbukkanásaként is leírható.

míg a nemzetiségek tagjainak szabad identitás-választást biztosít.^[21] A problémafelvetést célzó megfogalmazást annyiban igazítanám ki, hogy a magyar nemzethez tartozás „kötelezősége” az állampolgárság „kötelezőségével” egyenértékű. Amíg az állampolgárságot az egyén fenntartja, a magyar politikai nemzet (tehát a politikai közösség) tagjaként tartja számon az állam. A politikai nemzeten belül szabadon választhatja, hogy valamely nemzetiséghez tartozik (vagy nem tartozik), és semmi akadály a politikai közösségen való részvétel feladásának sem. Véleményem szerint nem nevezhető szokatlan „kollektivista paternalizmusnak”, ha a magyar állampolgárokat magyar politikai közösségként határozza meg az Alaptörvény.^[22] (A lelkiismereti szabadság és a diszkrimináció tilalom révén egyébként sem találjuk gyakorlati, normatív jelentőségét a „paternalizmusnak” vagy „determinizmusnak”.) Az állam nem kényszeríti ki ugyanis a magyar nemzeti identitással való tudatos azonosulást — ellenben kikényszerítheti főhatalmát állampolgárai és országlakosai felett. Gellner — reagálva Renan gondolatára, miszerint a nemzet mindennapos népszavazás útján jön létre — megállapítja, hogy „a modern nemzetállam sem helyezi bizalmát teljesen vagy akár túlnyomó részben a mindennapos népszavazásba és a lojalitás önkéntes megerősítésébe; ezeket a kényszer gépezete erősíti meg.”^[23]

Tehát a politikai közösség meghatározásakor kizárható annak kulturális nemzettel való azonosíthatósága, bár a jogalkotó/alkotmányozó kiterjesztette azt az országlakosokon túlra, lévén sem az állampolgárság, sem a választójog nem kötődik egyértelműen magyarországi lakóhelyhez. A szuverenitás alanyának értelmezhetőségében így nem történt gyökeres változás.^[24] A kulturális nemzet egységéért viselt felelősség jelen helyen nem kifejtendő további jogalkotási illetve (kül)politikai döntésekben nyilvánul meg.^[25] A nemzetfogalom túlterjeszkedő használata inkább a szimbolikus, semmint a normatívértelmezési mezőben okozhat zavarokat, ennek politikai, legitimációs hatásairól — a róla zajló viták tényének rögzítésén túl — egyelőre nem sok biztosat mondhatunk.

[21] Küpper, 2012, 9. Pontosabban nem a választást, hanem az „önazonossága szabad vállalásához” való jogot biztosítja a XXIX. cikk.

[22] A Küpper által felhívott értelmezési gondolat, amely az identitás felsőbb meghatározásának problematikus voltáról szól, valójában a világnézeti (vallási) identitást említi: lásd Jakab, 2011, 181. A nemzet mint politikai közösség a vallási világnézettől egészen eltérő identitással bír, akár önkéntes, akár determinált formában értelmezzük az előbbi. Majtényi a problémát úgy fogalmazza meg, hogy a többségi kulturális nemzet alkotmányi említése nem ajánlatos, mert „igencsak veszélyesnek minősíthetők azok a törekvések, amelyek az országnak nevet adó kulturális nemzetnek tartozóknak az azonosítására tesznek kísérletet, nekik ugyanis nincs szükségük különjogokra, ami indokolhatná nevesítésüket”. (Majtényi, 2009, 2407.)

[23] Gellner, 1995, 192.

[24] Vö. Gyórfi, 2009, 222–224. Gyórfivel együtt felhívnam Kukorelli Istvánnak az 5/2004. (III. 2.) AB határozathoz fűzött különvéleményét, amely szerint alkotmányosan problematikus a nemzet és az állampolgárság közelítése, lévén ez utóbbi nemzetközi jogi gyakorlattal is alátámaszthatóan inkább az országhoz való kötődést kellene, hogy megjelenítse. Az ezzel kapcsolatos alkotmányjogi probléma nyilván nem megoldódott, hanem csak „rendeződött”. A problémafelvetés abból is származhat, hogy Gyórfi szerint „a magyar nemzetfelfogás hagyományosan a kulturális nemzet fogalma köré szerveződött”. Mint fentebb érveltem, az Alaptörvény a politikai nemzetfelfogást preferálja, ugyanakkor a kedvezményes honosítással közelít az etnikai elvhez, s lazítja az országhoz való fizikai kötődést. Az állampolgársági szabályozás nemzetközi hatásairól kritikusan lásd Arató et al., 2011, 64–65.

[25] Jakab, 2011, 188.

III. A NEMZETI IDENTITÁS ELEMEL

Az Alaptörvényünk az előbbiek szerint ugyan a politikai nemzetfelfogást képviseli, a nemzeti identitást tartalmilag is meghatározza, a nemzeti értékek nagyszámú megjelenítésével, a „nemzeti” kifejezés már-már inflálódo^[26] használatával. Ennyiben a nemzeti közösség identitása jóval több, mint a politikai közösség pusztán állampolgársági köteléken vagy választójogon alapuló kohéziója. A nemzeti identitás elemeinek erős megjelenítése keltheti azt az érzetet, hogy a nemzetfelfogás a kulturális nemzetfogalom körül szerveződik. Ez az érzés alkotmányjogilag csak részben támasztható alá, annyiban, amennyiben az alkotmányozó a „kik vagyunk” kérdést is meg kívánta válaszolni, a „hol vagyunk” kérdésen túl. Szájer szerint erre kifejezett társadalmi igény jelentkezett,^[27] Horkay Hörcher az előző Alkotmány „értéksemlegességéhez” képest vizsgálja az Alaptörvényt: az képes-e olyan értékkatalógust adni, amelyet „az egész politikai közösség oszt(hat) majd”.^[28]

1. Közös történelem

Az alkotmányok preambulumanak elfogadható, és elterjedt tartalmi eleme a történeti narratíva. Ennek fő funkciója a közösségteremtés, amelyet különféle, a nemzeti sajátosság által meghatározott tartalommal és stílusban igyekszik elérni.^[29]

A Nemzeti hitvallás az egyetemes értéktételezések mellett hangsúlyos mértékben sorolja a nemzet közös történelmi érdemeit és élményeit, Horkay Hörcher szerint olyannyira hosszasan, hogy az a nyugat-európai olvasónak feltűnést okozhat. Ennek érthető indoka szerinte az, hogy Európa ezen régiójában a történelemnek közvetlen relevanciája van a politika számára.^[30]

Bibóval azonban megjegyezhetjük, hogy „a megalakulás lázában élő nemzetek sem vették észre, hogy a nyugati nemzetek teljesítményének nagysága éppen abban áll, hogy magától értetődő nyugalommal élnek nemzeti életüket anélkül, hogy *mint nemzet* mindenáron felmutatni akarnának valamit.”^[31] Másrészt, ha igaz, hogy a múltbeli eseményeknek, vagy az azokhoz való viszonyulásnak közvetlen relevanciája van a politika számára, az azt is jelenti, hogy a múlt megítélése nem feltétlenül egységes, politikai viták tárgyát képezheti — s mint ilyen, az integratív funkció ellátására korlátozott mértékben alkalmas. Közismert a 20. század „puha” diktatúrájának mindennapjaihoz való ambivalens osztársadalmi viszony, de még mintha a Széchenyi-Kossuth vita sem rendeződött volna az elit fejében. Egy historizáló alkotmánnyal szemben ezen az alapon

[26] Az infláció nem csak az Alaptörvényben érhető tetten. (Kukorelli, 2013, 8.)

[27] A Nemzeti hitvallás ennek megfelelően „*credo*”, amely „az önazonosság megvallásaként, a nemzeti célok rögzítéseként jelenik meg. Mik vagyunk a XXI. század elején? Melyek a céljaink? Melyek az alapvető értékeink? Ezeket a kérdéseket boncolgatja és erre a szövegre legpontosabban a Nemzeti Hitvallás elnevezés illik.” (Szájer, 2012.)

[28] Horkay Hörcher, 2012, 288.

[29] Kukorelli – Máthé, 2011, 11. és Fekete 2011, 33–45.

[30] Horkay Hörcher, 2012, 306.

[31] Bibó, 1997, 48.

pedig az a minimális elvárásunk lehet, hogy törekedjen történelmileg pontos lenni, történettudományos vitát legalábbis ne igyekezzen eldönteni.^[32]

A nemzeti közösség létrehozásának és integrációjának legkézenfekvőbb módja, ha olyan pozitív történelmi eredményeket teszünk közös múltunk „kirakatába”, amelyekre mindenki büszke lehet. Ez egyrészt felfogható (Közép-)Európában elfoglalt helyünk — Bibó fordulatát használva — a „történeti jogi” megalapozásaként. A magyar történeti területi igények ugyanis évszázados hagyományként a „régiségre” alapoznak,^[33] nem mellesleg hasonló megoldással él a szlovák alkotmány^[34] preambuluma is.

Az Alaptörvényben található történelmi utalások számbavételekor azt látjuk, hogy az alkotmányozó nagyvonalúan válogat a közös múltbeli élményekből, ebben általában jól felismerhető célok vezérelték. Ezen utalások áttekintése során azok jelentőségére világítok rá röviden, igyekezve azonban a normatív értelmezési tartomány keretei között maradni.

a) Államalapító és függetlenségért küzdő őseink

„Büszkék vagyunk arra, hogy Szent István királyunk ezer évvel ezelőtt szilárd alapokra helyezte a magyar államot, és hazánkat a keresztény Európa részévé tette.

Büszkék vagyunk az országunk megmaradásáért, szabadságáért és függetlenségéért küzdő őseinkre. Büszkék vagyunk a magyar emberek nagyszerű szellemi alkotásaira.

Büszkék vagyunk arra, hogy népünk évszázadokon át harcokban védte Európát, s tehetségével, szorgalmával gyarapította közös értékeit.

Elismerjük a kereszténység nemzetmegtartó szerepét. Becsüljük országunk különböző vallási hagyományait.” (Nemzeti hitvallás)

A „világgraszoló magyarok” tetteinek sorolása két gondolatot ébreszthet: egyrészt, hogy a függetlenségi harc a magyar történelem és nemzeti identitás különös ismertetőjele. Másrészt, hogy a kereszténység, amely ugyan univerzális érték-tételezés, segítségére volt a nemzetnek a megmaradásban és függetlenségi törekvéseiben. A Nemzeti hitvallás „függetlenségi nyilatkozat” jellege valóban süt a szövegből, ezt alátámasztja a magyar történelmi tapasztalat, nemcsak a középs- és újkorból, de a 20. századból is.^[35] Ezt támogatja az is, hogy az alkotmányozó az alkotmányosságot a megszállások idején felfüggesztettnek tekinti (lásd alább). A függetlenségi retorika azonban az európai integrációban való közreműködésünk fényében értelmezendő. A kereszténység nemzetmegtartó erejére utalás — noha például Szent István államalapításához kapcsolódóan történelmi tényekkel kézenfekvően alátámasztható — világnézeti vitákat váltott ki. A kereszténység mint történelmi tapasztalat meglátásom szerint a történeti narratíva részévé tehető, ám a függetlenségért vívott harccal szemben a politikai közösség integ-

[32] Jakab András szerint téves történelmi hivatkozások szerepelnek a Nemzeti hitvallásban, például a nemzeti önrendelkezés elvesztésének említésével. Lásd Jakab, 2011, 182–183.

[33] Párhuzamban más közép-európai történeti hivatkozásokkal lásd: Bibó, 1997, 57–59.

[34] Utal a függetlenségért folytatott évszázados küzdelem mellett a Nagy Morva birodalom örökségére is. Románia viszont nagyvonalúan mellőzi még a preambulomot is alkotmányából.

[35] A függetlenségi gondolatnak 2010-ben „szabadságharcként” való feléledéséhez Tölgyessy, 2012, 280skk.

rációjára már kevésbé alkalmas. Akkor is így van ez, ha egyúttal „tiszteljük országunk különböző vallási hagyományait”.

b) Részekre szakadt nemzet

„Ígérjük, hogy megőrizzük az elmúlt évszázad viharaiiban részekre szakadt nemzetünk szellemi és lelki egységét.” (Nemzeti hitvallás)

A Nemzeti hitvallás tényként rögzíti, hogy a magyar nemzet a 20. században részekre szakadt. Az államcélként felfogható ígéret a szellemi és lelki egység megőrzésére jelen helyen kevésbé világos tartalommal bír, minden bizonnyal a politikai határokon túl létező magyar kultúra és identitás megőrzésének célját takarja. A célkitűzés az újrafogalmazott felelősségi klauzulában válik világossá, amely szerint Magyarország a határain kívül élő magyarok közösségeinek fennmaradását és fejlődését, magyarságuk megőrzésére irányuló törekvéseiket, egyéni és közösségi jogaik érvényesítését, közösségi önkormányzataik létrehozását, a szülőföldön való boldogulásukat, valamint egymással és Magyarországgal való együttműködésüket támogatja.

Ezek a szöveghelyek a kulturális nemzetfogalomhoz kapcsolódnak, és sem a határrevízióra, sem a politikai közösség jogi kötelekeinek létrehozására nem utalnak. Az más kérdés, hogy közjogi kötelekek is létesültek az elszakadt nemzetrészek tagjai és az anyaország között: a már említett állampolgárság és választójog. Az itt idézett, szellemi és lelki egységre utaló értéktételezésekből biztosan nem következnek kényszerítően ez utóbbi politikai döntések, és jogalaként is csak távolról hívhatóak fel. A nemzet határon belüli megosztottsága nem 20. századi „eredmény”, így ezt a dimenziót nem vonnám be az értelmezésbe.^[36] A közösség megosztottságával ugyan szembe lehetne állítani a szellemi és lelki (és nem a világnézeti vagy politikai vélemény-) egység megőrzését, erre némileg utalhat az Alaptörvény végén elhelyezett idézet: „*Legyen béke, szabadság, egyetértés.*”

c) Történeti alkotmányunk és a Szent Korona

„Tiszteletben tartjuk történeti alkotmányunk vívmányait és a Szent Koronát, amely megtestesíti Magyarország alkotmányos állami folytonosságát és a nemzet egységét.” (Nemzeti hitvallás)

„Az Alaptörvény rendelkezéseit azok céljával, a benne foglalt Nemzeti hitvallással és történeti alkotmányunk vívmányaival összhangban kell értelmezni.” (Alapvetés, R.cikk)

A történeti gondolkodás iránt (is) elkötelezett alkotmányjogászok alaposan körüljárták történeti alkotmányunk leírását, aktualizálhatóságának kérdéskörét.^[37] Noha hasonló gondolati alapokon a kísértés számomra is erős, a történeti alkotmány meghatározására, részletes ismertetésére nem vállalkozom; pedig az R. cikk nyomán, az értel-

[36] A megosztottság az alkotmányjog-tudomány részéről egy Alaptörvény-kommentár címében is megjelent, lásd Tóth, 2012.

[37] Hadd utaljak itt csak a következő munkákra: Sente, 2011, és Rixer, 2012.

mezési módszerek közé emelésével, immár nem pusztán jogtörténeti vagy szimbolikus kérdéstről van szó.

A Nemzeti hitvallás idézett kijelentését annyiban tudjuk a nemzeti identitás történeti elemei közé emelni, amennyiben — hitelesen — a történeti alkotmányt és a Szent Koronát mint állami létünk történelmi bizonyítékát említi. Azzal együtt, hogy a Szent Korona tana megannyi alkotmányos és politikai tétel foglalata, a Szent Koronától nehezen igyekeznénk szimbólum-jellegét elvitatni, hiszen a rendszerváltás óta része állami címerünknek.

A Szent Korona-tan mint köztársaság-ellenes és a történeti Magyarország területével kapcsolatos nemzetegyesítő ideológia nyilvánvaló anakronizmus, további normatív jogalapját hiába is keressük. Nem tekinthetünk el azonban attól, hogy ezen ideológiai mező markánsan tematizálta az Alaptörvény körüli politikai vitákat. Ebből a szempontból a Szent Korona integratív jellege némileg meggyengült — akkor is, ha a rendszerváltás után egyes alkotmánykoncepciókban különösebb probléma nélkül képes volt megjeleníteni.^[38]

A történeti alkotmány normatív értelmezését nem kerülhetjük meg, mivel az Alaptörvény értelmezése során az Alkotmánybíróság (is) kénytelen lesz tekintettel lenni annak „vívmányaira.” A kézirat lezárásáig, az Alaptörvény mintegy egy esztendő léte alatt az AB mindössze egyetlen alkalommal tért ki (többségi) határozatának indoklásában a történeti alkotmány vívmányai között fellelhető értelmezési segédletekre, a bírók nyugdíjazásával kapcsolatos 33/2012. (VII. 17.) AB határozatban: „(75) A magyar történeti alkotmány konszolidált értelmezésének minimumához tartozik annak elfogadása, hogy a XIX. században végbement polgári átalakulást konstituáló törvények a történeti alkotmány részét képezik. E törvények teremtették meg — nem jelentéktelen előzmények után — azt a szilárd jogintézményi alapot, amelyre a modern jogállam épül. Amikor tehát az Alaptörvény mintegy ablakot nyit közjogunk történeti dimenziójára, ráirányítja a figyelmet azokra az intézménytörténeti előzményekre, amelyek nélkül mai közjogi viszonyaink és általában jogi kultúránk gyökér nélküliek lennének. Az Alkotmánybíróság felelőssége ebben az új helyzetben rendkívüli, mondhatni történelmi: a konkrét ügyek vizsgálatakor kötelezően be kell emelnie kritikai horizontjába a jogi intézménytörténet releváns forrásait.”

Érdekes, hogy ugyan az AB kreatívan megtalálta ebben az esetben a történeti alkotmány vívmányainak felhívhatóságát, idén más esetben nem utalt erre a „kötelező” módszerre, de még a mellőzésének indoklását sem adta.^[39] Esetünkben törvényeket emelt ki jogtörténetünkben, és azoknak a polgári jogfejlődés menetére kiható lényegét is megfogalmazta. Hozzáfűzött ugyanakkor két olyan AB döntést is, amely a rendszerváltás után, az új Alaptörvény születése előtt született: „Kitetszik e törvényből is az a jogalkotói alázat, amely a bírói hivatal viselői, 1869 óta immár egy önálló »álladalmi« státus betöltői iránt megnyilvánult. Ez a törvényhozói attitűd is biztosan történelmi alkotmányunk vívmányaként értékelhető. [80] A bírói függetlenség elve, ennek elemeivel együtt, minden kétséget kizáróan vívmány. Az Alkotmánybíróság ezért megállapítja, hogy a bírói függetlenség és az ebből eredő elmozdíthatatlanság elve nemcsak az Alaptörvény tételes szabálya, hanem a történeti alkotmány vívmányai közé is tartozik. Így olyan értelme-

[38] Smuk, 2011, 151.

[39] „Magánjogunk történeti fejlődésére” utal röviden még: 43/2012. (XII. 20.) AB határozat.

zési alapelv az Alaptörvény előírása alapján, amely mindenkire kötelező, és amelyet az Alaptörvény más szabályai lehetséges tartalmának feltárásakor alkalmazni kell. [81] Az Alkotmánybíróság (21/2010. (II. 25.) AB határozat, 1/2008. (I. 11.) AB határozat) az elmozdíthatatlanság követelményét eddig is a bírói függetlenség részének tekintette.”

Ez alapján elfogadható módszernek tekintem, hogy a jogalkalmazó ne egyszerűen már hatályon kívüli jogszabályok rendelkezéseit, hanem a modern jogállam kifejlődése irányába mutató lényeges tendenciákat és kvázi *ratio decidendi*-ket kutassa fel és használja értelmezési eszközként. A *történeti alkotmány* vívmányai így egyszerűen a magyar *alkotmánytörténet* vívmányait, pozitív eredményeit jelentik, s ezzel gond nélkül applikálhatóvá válik az 1990–2011 közötti AB gyakorlat is.^[40]

d) Idegen megszállások

„Nem ismerjük el történeti alkotmányunk idegen megszállások miatt bekövetkezett felfüggesztését. Tagadjuk a magyar nemzet és polgárai ellen a nemzetiszocialista és kommunista diktatúrák uralma alatt elkövetett embertelen bűnök elévülését. Nem ismerjük el az 1949. évi kommunista alkotmányt, mert egy zsarnoki uralom alapja volt, ezért kinyilvánítjuk érvénytelenségét.

Hazánk 1944. március tizenkilencedikén elveszített állami önrendelkezésének visszaálltát 1990. május másodikától, az első szabadon választott népképviselő megalkulásától számítjuk.” (Nemzeti hitvallás)

„...a kommunisták uralma alatt elkövetett bűnök és azok elkövetői megnevezése, elítélés és... a kommunista rendszer vezetői felelőségének hangsúlyossá tétele; ...a demokrácia és a diktatúra, ...a jó és a rossz közötti világos különbségtétel nélkül nem teremthető szilárd alapzat az alkotmányos rend biztonságos működéséhez...” (Átmeneti Rendelkezések)

Az Alaptörvény történeti narratívája szerint az idegen megszállások alatt — ezek közül nevesítve: 1944. március 19-től 1990. május 2-ig — megszakadt az alkotmányosság és az állami önrendelkezés. Ezen időszak alatt elkövetett nemzetiszocialista és kommunista diktatúrák „embertelen” bűnei nem évülnek el, az Átmeneti Rendelkezések^[41] pedig kinyilatkoztatja, hogy az MSZMP és jogelődjei, de jogutódja, az MSZP is felelős a kommunista rendszer bűneiért (gyilkosságokért, az '56-os forradalom leveréséért, „az európai civilizáció hagyományos értékeinek módszeres pusztításáért, a nemzeti önazonosság aláásásáért” stb.)

[40] Ezzel elutasítható az olyan nyilvánvalóan abszurd értelmezési kísérlet, amely szerint például a két világháború közötti zsidótörvények is a történeti alkotmány tekintetbe vehető vívmányai lennének. Halmai Gábor felvetését lásd <http://inforadio.hu/hir/belfold/hir-427184> (2012.12.08.). Jakab szerint egyébként a történeti alkotmány vívmányainak felhívása jogi tautológia, teljesen mindegy mit takar, mert a történeti alkotmányból úgyis csak az tekinthető vívmánynak, amit az alkotmányosság fejlődése miatt amúgy is figyelembe kellett volna venni. (Jakab, 2011, 184–185.)

[41] A kézirat lezárása után az Alkotmánybíróság az Átmeneti Rendelkezések több pontját, köztük az itt hivatkozottakat is megsemmisítette (45/2012. (XII. 29.) AB határozat), mert szerinte a jogalkotó ezen nem „átmenetinek” minősülő rendelkezések megalkotásával túllépte az Alaptörvényben kapott felhatalmazás kereteit. Ennek ellenére dolgozatomban ezek a pontok továbbra is jól szemléltetik az alkotmányozó többséggel rendelkező politikai oldal történelemszemléletét.

Az Alaptörvény történelemszemléletének ezen részével kapcsolatban kevésnek tartom azt, hogy abban az alkotmányozónak a szabadság és elnyomás közötti világos különbségtétele jelenik meg, amely a dokumentumot a jogtipráshoz képest pozícionálja.^[42] Az önrendelkezés felfüggesztésével kapcsolatban könnyen felmerülhet, hogy ha az állam nem önmaga cselekedett az ordas diktatúrák időszakában, akkor ki is cselekedett? A nyilas és kommunista rezsimek időszakának kategorikus minősítése önfelmentésnek^[43] is tűnhet, de legalábbis olyan deklaráció, amelynek történelemtudományi megalapozottsága sem nyilvánvaló — s mint ilyen, politikai nyilatkozat. Lám, a politika számára valóban napi relevanciája lehet a történelemnek, ezzel pedig az alkotmányunk integratív funkcióját lerontja. Még ha általában a totalitárius rezsimek elítélésével nagyon széles platformot képezhetnénk is, a közönségképző történelmi narratíva világosan kárt szenved, amikor az Alaptörvény Átmeneti rendelkezéseinek „felvezetésében” világosan felelősnek kiáltanak ki egy jelenlegi parlamenti pártot az előző rezsimek gyilkosságaiért és értékrombolásáért.

Az itt leírt problémakör egyetlen normatív alkalmazási irányát éppen az Átmeneti Rendelkezésekben találjuk: ez a dokumentum tagadja a kommunizmus idején elkövetett, de politikai okokból nem üldözött bűncselekmények elévülését, valamint a rendszer „hatalombirtokosaitól” megvonni rendeli a nyugdíjat. Ezen rendelkezések alkotmányossága vitatható, az Alaptörvény történelemszemlélete legalábbis számomra nem tűnik erősebbnek a jogállami klauzulánál, amint azt az AB az Zétényi–Takács-féle törvény kapcsán kibontotta.^[44] Ennek az alkotmánybírói álláspontnak a felülvizsgálata lehetséges volna, ha mind az 1989–90-es rendszerváltás, mind a 2010-es választások (újra)értelmezését elérhette volna az alkotmányozó 2011-ben. A forradalmi jogkeletkezés több eleme feltűnt ugyan 2011–12-ben (az AB előtt folyamatban levő ügyek megszűnése, stb.), ám az szerintem nem valósult meg: az AB jogfolytonosságra építő rendszerváltás koncepcióját nem írta felül az Alaptörvény. Mindehhez a megfelelő történelmi pillanat megragadása is szükséges lett volna — 1990-ben. Az átvilágítás és egyéb „forradalomcsinálás” immár idejétmúlt, praktikusán csak marginális esetekben alkalmazható eredménnyel járhat.^[45]

e) Nemzeti ünnepeink

A nemzet ünnepei különös jelentőségű szimbólumok, mert egyrészt a történelmi narratívát jelenítik meg kellő tömörséggel az Alaptörvényben, másrészt évről évre az ünnepek

[42] Ennek pedig ezzel elvi és nem „jogtechnikai” jelentősége volna: Horkay Hörcher, 2012, 308. A megszeppent alkotmányozó jelezte a Velencei Bizottság felé, hogy a '49-es alkotmány érvénytelensége „természetesen” csak politikai nyilatkozatként értelmezhető: CDL-AD(2011)016 par. 37.

[43] Az önfelmentés és önmarcangolás egyaránt mellőzendő Jakab szerint az Alaptörvényből, lásd Jakab, 2011, 182., míg mások szerint a Nemzeti Hitvallás irodalmi-szellemi nagyságát jelezte volna egy „szekuláris gyónás”: Horkay Hörcher, 2012, 303–305. Megemlíthető, hogy 2010-ben hatalomra került történelmi narratívában feltűnik a nemzet felelőssége is. A nemzeti összetartozásért ugyanis „a trianoni békediktátum okozta nemzeti tragédiára mindörökké emlékezve, más nemzetek tagjaiban okkal sérelmeket keltő hibáinkat is számon tartva, s ezekből okulva” kell cselekednünk (2010. évi XLV. törvény, 4. §).

[44] 11/1992. (III. 5.) AB határozat.

[45] A Biszku Béla elleni eljárás ilyen, lásd az ún. lex Biszku: 2011. évi CCX. törvény, amely egy közlönyszámban jelent meg az Átmeneti Rendelkezésekkel. Vö.: http://index.hu/belfold/2012/02/29/az_ugyeszseg_eljarast_inditott_biszku_ellen/ (2012.12.08.)

során lehetőséget teremtenek a hozzájuk való viszonyulás újraértelmezésére. Ez a kommunikációs mező sokszor a „már ünnepelni sem tudunk” frusztrációját is kiváltja ugyan, ám éppen ezért jelzi maguknak a nemzeti ünnepeknek a politikai elit teljesítményétől független értékét. A nemzeti ünnepek köre tartós, március 15., augusztus 20. és október 23. stabil helyet foglalnak el a magyar társadalom közös tudatában, mint az 1848–49-re, az államalapításra és az 1956-ra való emlékezet alkalmi. Október 23. csak mellékesen ad alkalmat a harmadik Magyar Köztársaság 1989. évi kikiáltására való megemlékezésre: amint fentebb láttuk, ez a dátum nem része a nemzeti önrendelkezés időszakának, míg 1956-ról kijelenti a Nemzeti hitvallás, hogy „mai szabadságunk az 1956-os forradalmunkból sarjadt ki.”

2. Közös kultúra

„Vállaljuk, hogy örökségünket, egyedülálló nyelvünket, a magyar kultúrát, a magyarországi nemzetiségek nyelvét és kultúráját, a Kárpát-medence természet adta és ember alkotta értékeit ápoljuk és megóvjuk. (...) Hisszük, hogy nemzeti kultúránk gazdag hozzájárulás az európai egység sokszínűségéhez. Tiszteljük más népek szabadságát és kultúráját...” (Nemzeti hitvallás)

„Magyarországon a hivatalos nyelv a magyar. Magyarország védi a magyar nyelvet. Magyarország védi a magyar jelnyelvet mint a magyar kultúra részét. (H. cikk)

„...a kulturális értékek a nemzet közös örökségét képezik, amelynek védelme, fenntartása és a jövő nemzedékek számára való megőrzése az állam és mindenki kötelessége. (P. cikk)

„Magyarország védi a Magyar Tudományos Akadémia és a Magyar Művészeti Akadémia tudományos és művészeti szabadságát.” (X. cikk)

A nemzeti identitást képező tényezők között a közös kultúra, kulturális hagyományok előkelő helyet foglalnak el. Ezek a kultúrnemzet fogalmi elemei ugyan, ám a modern nemzetállam ezeket normatív rangra emelve integrálja a politikai közösséget. Az Alaptörvény különféle deklarációi „óvatosan” járnak el, a magyar nemzeti kultúra és az együtt élő más nemzeti kultúrák védelmének közös említésével. Az Alaptörvény állampolgári jogként biztosítja egyébként a művelődéshez való jogot (XI. cikk), valamint egyéni és közösségi jogként a nemzetiségek számára anyanyelvük és kultúrájuk ápolását (XXIX. cikk).

Kiemelhető, hogy a magyar nyelv és jelnyelv védelme újdonságként jelent meg az alkotmányos szinten, ugyanígy erős kultúrávédelmi újítás a Magyar Művészeti Akadémia normatív szövegbe foglalása. Az MMA és az MTA alkotmányos intézmények, a nemzeti kultúra védelmét szolgálják, az Alaptörvény által biztosított autonómia keretében.

Az MMA-t létrehozó 2011. évi CIX. törvény preambuluma szerint: „A nemzet kötelessége, hogy visszatérve az európai akadémiai eszméhez — a kulturális értékek védelme és gyarapítása, a művészeti és történeti hagyományok megőrzése, a magas színvonalú művészi alkotómunka közösségi feltételeinek megerősítése, az alkotómunka szabadságának védelme, a magyar művészeti élet kimagasló teljesítményt nyújtó képviselőinek személyes megbecsülése céljából — létrehozza a köztestületként működő Magyar Művészeti Akadémiát.”

Hasonlóképpen az MTA, az 1994. évi XL. törvény alapján: „A Magyar Tudományos Akadémiát a nemzet a magyar nyelv ápolására, a tudomány szolgálatára hozta létre.”

A magyar kultúra egyéb zászlóshajói nem szerepelnek az Alaptörvényben, noha említést érdemel, hogy létesítésük törvényhozási tárgykör volt a nemzeti eszme szüle-

téskor: az 1808. évi VIII. törvénycikk rendelkezett a „*Nemzeti Muzeum felállításáról, és a magyar nyelv művelését előmozdító más intézkedésekről*”, a Nemzeti Színház létrehozásáról pedig a 1836. évi XLI. törvénycikk, amint címe mondta: „*a Pesten országos költségen felállítandó nemzeti Játékszinről*”.^[46]

3. Nemzeti szimbólumok

„Magyarország címere hegyes talpú, hasított pajzs. Első mezeje vörössel és ezüsttel hétszer vágott. Második, vörös mezejében zöld hármashalomszerű arany koronás kiemelkedő középső részén ezüst kettős kereszt. A pajzson a magyar Szent Korona nyugszik. Magyarország zászlaja három, egyenlő szélességű, sorrendben felülről piros, fehér és zöld színű, vízszintes sávból áll, amelyben a piros szín az erő, a fehér szín a hűség, a zöld szín a remény jelképe.

Magyarország himnusza Kölcsey Ferenc Himnusz című költeménye Erkel Ferenc zenéjével.” (I. cikk)

„Tiszteletben tartjuk történelmi alkotmányunk vívmányait és a Szent Koronát...” (Nemzeti Hitvallás)

A nemzeti hagyományokban és nemzetközi kapcsolatokban a címer, a zászló és a himnusz általánosan elterjedt szimbólum-rendszer, sport-, diplomáciai stb. események alkalmával az országok megkülönböztetésére hivatott, s egyben érzelmi kötődést is keletkeztet (különösen alkalmasak erre a tudatosan választott himnusz-szövegek és dallamok).^[47] A politikai nemzet jelképeit hivatalosan a nemzetiségeknek is használniuk kell, ettől eltérő gyakorlat (magyar kisebbségek által használt zászló magyar nemzeti ünnepek alkalmával) szomszédos országokban már okozott politikai viharokat. A sportesemények különösen erős, érzelmi alapú integráló tényezők, a „nemzet színeiben” küzdő és a himnusz alatt elérzékenyülő sportolók — természetesen sportteljesítményük révén — a történelmi tradíció elemévé is válnak.^[48]

Az alkotmányba foglalt nemzeti jelképek használatával kapcsolatban egy szempontot emelek ki, ez pedig a szimbólumok büntetőjogi védelme. Az Alkotmánybíróság gyakorlatában a nemzeti szimbólumok még a véleménynyilvánítás szabadságát is korlátozó értékek, az annak általánosnak tekinthető tartalom-semleges védelmét is áttöri a Btk. tényállása.^[49] A büntetőjogi tényállás a nemzeti jelképek megsértését szankcionálja, védett jogi tárgyként a köznyugalom, elkövetési tárgyként pedig a címer, zászló és himnusz szerepel (1978. évi IV. tv. 269/A. §), amelyek az AB szerint a nemzethez mint közösséghez való tartozás kinyilvánításának eszközei is.

[46] A Nemzeti Múzeum, az Operaház és más műemlékek a nemzeti vagyon részei, lásd: 2011. évi CXCVI. törvény 2. mellékletének III. pontját.

[47] A szimbólumok részletes ismertetését lásd <http://www.nemzetijelkepek.hu/>

[48] A sportéletben megjelenő „nemzetválasztás” alapvetően többes állampolgársági kötelek segítségével lehetséges, és az érzelmi azonosulás révén jelentős hullámokat is képesek vetni, utalok itt például Janics Natasa olimpiai bajnokunk 2012-es „átigazolására” Szerbiába.

[49] 13/2000. (V. 12.) AB határozat.

Az új Btk-t kodifikáló 2012. évi C. törvény 334. §-a azonos rendszertani elhelyezésben és szövegezéssel tartalmazza a tényállást, immár azonban elkövetési tárgyak sorát bővíti a Szent Koronával. (A Kormány eredeti előterjesztése nem tartalmazta a Szent Koronát, az a Jobbik javaslatára került be a törvénybe.) A Szent Korona védelmének indokolása egyrészt alapulhat a címer leírásán, amely szerint a „címer” csak a címerpajzsot jelenti, s azon nyugszik a Szent Korona. Amúgy a címer részeit nem illeti ilyen erős védelem (pl. a kettős keresztet). A védelem másik, hasonlóan gyenge alapja a Nemzeti hitvallás lehet, amely szerint „tisztelőben tartjuk” a Szent Koronát.^[50] Amennyiben az Alkotmánybíróság előtt a Büntető Törvénykönyv Szent Koronát védő tényállása — meglepő módon — megállna a véleményszabadsággal szemben, akkor az a Szent Korona mint jelkép aktualizálását és a pusztán történeti értékek közül a normatív alkotmányi értékek közé való ki- vagy felemelését jelentené.

4. Egyéb nemzeti intézmények

Nemzeti identitásunk elemei közé sorolhatók olyan állami-alkotmányos intézmények, amelyek a politikai közösség számára igazodási pontként szolgálhatnak. A dolgozat kezei között az államfőről és a nemzeti fizetőeszközről szólnék röviden.

„Magyarország államfője a köztársasági elnök, aki kifejezi a nemzet egységét, és öröködi az államszervezet demokratikus működése felett.” (9. cikk)

A köztársasági elnök alapvető alkotmányos funkcióját az Alaptörvény az Alkotmány szövegét átvéve fogalmazza meg. Itt a nemzet egységének kifejezésére szeretnék rávilágítani. Az államfő a parlamentáris rendszerben elsősorban reprezentatív szerepet játszik, a magyar elnök azonban néhány hatáskörét önállóan gyakorolja. Ennek megfelelően szerepfelfogása megjelenhet anélkül, hogy alkotmányos hatásköreivel visszaél, vagy azokat átlépi. Ilyenre példaként említhető, hogy Sólyom László köztársasági elnökként többször is felkeresett határon túli magyar közösségeket, nem kevés diplomáciai konfliktust is okozva ezzel.^[51] A nemzet egységének megtestesítése ugyan a politikai nemzetre vonatkozhat, amely csak annyiban egységes, amennyiben a politikai közösség egységes. Az államfő azonban kifejezheti azt is, hogy a határon túli magyarok sorsáért felelősséggel tartozik az országnak, így ő is. Ugyanígy külön gesztusokat tehet a nemzetiségek irányába is. Az államfő karizmatikus népszerűsége^[52] mellett az állami életben betöltött szerepével is a politikai közösség egyesítő szimbóluma lehet: képviseli Magyarországot, kiténtéseket ad át, kitézi a választások és népszavazások időpontját, összehívja a parlament alakuló ülését stb., és természetesen öröködi az alkotmányosság felett.^[53]

[50] A 6958/213 számú módosító indítvány indokolása így hangzik: „A Szent Korona éppen olyan védendő tárgy, mint a nemzet lobogója, avagy himnusza. Mivel az ezeréves államiságunkat testesíti meg, így a legrégebbi nemzeti jelképünk. Jogi védelme ezáltal még indokoltabb, mint a himnusz, a zászló vagy a címer védelme”.

[51] Smuk, 2011, 307., 345–346.

[52] Országgyűlési Napló, 2012. április 2-i ülésnap.

[53] A nemzet egységének kifejezése azonban egyéb hatáskört vagy feladatot nem keletkeztet, a tisztség önmagában, létezésével teljesíti ezt a funkcióját, lásd Kovács, 2009, 950–951.

Az államfők népszerűsége általában kiemelkedő, ám ellenkező példa is hozható: Schmitt Pál plágium-botránya miatt lemondott 2012-ben. Mint mondta, az őt ért támadások miatt már nem képes ellátni alkotmányos államfői funkcióját: „Magyarország Alaptörvénye szerint... az államfő kifejezi a nemzet egységét. Ezen rendelkezés számomra azt jelenti, hogy ebben a helyzetben, amikor személyes ügyem a szeretett nemzetemet inkább megosztja, mintsem egységesíti, kötelességemnek érzem, hogy szolgálatomat befejezzem, elnöki mandátumomról lemondjak.”

„Magyarország hivatalos pénzneme a forint.” (K. cikk)

Az Alaptörvény újdonságként szól a hivatalos pénznemről. A klasszikus nemzetállamok létrejöttének egyik kulcskérdése a saját nemzeti valuta létrehozása, és annak megőrzése. Az európai integráció egyik szimbolikus mérföldköve volt, amikor a tagállamok egy része feladta nemzeti pénznemét az euróért, az abban rejlő gazdasági előnyökért. Ebből a szempontból elsősorban szimbolikus szerepe van a hivatalos pénznem Alaptörvénybe foglalásának. Nemzeti függetlenségünk egyik jelképe a forint, amelynek lecsereléséhez immár alkotmánymódosító parlamenti többség szükséges. Hozzáteszem, a „monetáris”, tehát pénzpolitikáért felelős állami szervünk, a Magyar Nemzeti Bank az egyetlen olyan alkotmányos intézményünk, amelynek nevében tartósan szerepel a „nemzeti” jelző, a fentiek tekintetében nem meglepő módon. A jegybank hazai függetlensége és európai uniós kötődési rendszere pedig átvezet a következő ponthoz, szuverenitásunk vizsgálatához.

IV. NEMZETI SZUVERENITÁS ÉS NEMZETKÖZI KAPCSOLATOK

Magyarország nemzetközi kapcsolatokban elfoglalt helye, a szuverenitás által leírt függetlensége a nemzeti értékeink vizsgálatának központi kategóriája. Terjedelmi okokból a függetlenség alaptörvényi ismérveinek vázlatos áttekintésére vállalkozhatom csak.

1. Magyarország és más nemzetek: a nemzetközi közösségben elfoglalt helyünk

„Tiszteljük más népek szabadságát és kultúráját, együttműködésre törekszünk a világ minden nemzetével.” (Nemzeti hitvallás)

„Magyarország a béke és a biztonság megteremtése és megőrzése, valamint az emberiség fenntartható fejlődése érdekében együttműködésre törekszik a világ valamennyi népével és országával.” (Q. cikk)

Az alkotmányozó nemzet a békés egymás mellett élés elvét vallja, a nemzetközi dokumentumoknak, főként az ENSZ Alapokmányának megfelelően a békét és biztonságot kiemelkedő nemzetközi értékeknek tekinti. Az „együttműködésre törekszik” fordulat a jóhiszemű külpolitikai kapcsolatok megalapozását szolgálja, míg a Q. cikk itt nem idézett része a nemzetközi jog és a belső jog viszonyáról rendelkezik. Ennek a kérdésnek a kifejtése nem tárgya dolgozatomnak, csak jelzem, hogy a belső jog számára továbbra is irányadók a nemzetközi jog általánosan elfogadott szabályai, valamint a vállalt nemzetközi kötelezettségekkel harmonizálni kell a belső jogszabályainkat. Ez azt jelzi, hogy a

civilizált országok sorában, egyenrangú szuverén félként helyezi el magát az alkotmányozó hatalom.

A határon túli magyarokért viselt felelősség érzékenyen érinti a szomszédos országok szuverenitásának tiszteletben tartását: az ennek megvalósítására szolgáló politikai intézkedéseknek a nemzetközi jogi keretekbe kell illeszkednie.^[54]

2. Magyarország egy nemzetek feletti vállalkozás részeként: Európai Unió tagságunk

„Büszkék vagyunk arra, hogy Szent István királyunk ezer évvel ezelőtt szilárd alapokra helyezte a magyar államot, és hazánkat a keresztény Európa részévé tette.

Büszkék vagyunk arra, hogy népünk évszázadokon át harcokban védte Európát, s tehetségével, szorgalmával gyarapította közös értékeit.” (Nemzeti hitvallás)

„Magyarország az európai népek szabadságának, jólétének és biztonságának kiteljesedése érdekében közreműködik az európai egység megteremtésében.” (E. cikk)

Az 1989–90-es rendszerváltás szereplőinek egyik központi gondolata volt, hogy az ország ismét Európa részévé válik.^[55] Az európaiság volt az egyik meghatározó politikai eszme, amely ugyanakkor azt is elvárta, hogy a nyugat ismerje el ismét méltó helyünket az európai nemzetek sorában. Ennek az igénynek egy késői megfogalmazását kapjuk a Nemzeti hitvallásban, amely hivatkozva az államalapítás értéktartalmára, hangsúlyozza, hogy a nemzet nemcsak saját függetlenségéért és túléléseért folytatott évszázados küzdelmet, hanem Európa védelméért is. A magyar nemzet egyúttal gazdagítja is Európát mint érték közösséget.

Az Alaptörvény Európa-klauszúljája hitet tesz Magyarország integrációs elkötelezettsége mellett. Az EU-tagsághoz alkotmányozó többséggel megerősítendő nemzetközi szerződést kíván meg, ugyanakkor elismeri, hogy szuverenitásunk egy részéről lemondunk az Unió sikere érdekében. A szuverenitás további részeinek fenntartása pedig azt jelzi, hogy a tagállamok önállóságát valló Európa-konceptióban hisz az alkotmányozó. Az európai integrációnk mélyítéséhez azonban további alkotmányozói akaratnyilvánítás lesz szükséges: a nemzeti fizetőeszközünk alaptörvényi rögzítése ugyanis egyelőre gátja annak, hogy az euró csatlakozási szerződésben vállalt bevezetése megvalósuljon. A belső jog és az EU-jog összhangjának vizsgálata sem tárgya dolgozatomnak, azonban jelezni kell, hogy az uniós jog érvényesülésének elveit (elsőbbség, közvetlen hatály stb.) csatlakozáskor vállaltuk, és ez része a szuverenitásról való lemondásunknak, a szuverén önkorlátozásának.^[56] Az E. cikk (3) bekezdése pedig kifejezetten beengedi a nemzeti jogrendszerbe az uniós jogot.

[54] Lásd a Velencei Bizottság jelentését: CDL-AD(2011)016 par. 41–44.

[55] Az európaiság Sólyom László szerint alkotmányos ideológiává vált, lásd Sólyom, 2004, 9–24.

[56] Vö. 143/2010. (VII. 14.) AB határozat.

V. ÖSSZEGRZÉS

Az Alaptörvény nemzetfogalmának, nemzeti értékeinek elemzését a modernkori nemzetállam fogalmi elemeivel összegezhethük.^[57]

Az alábbi táblázatba foglaltan kívánom megvilágítani összefoglaló értékelésem lényegét: az Alaptörvény a posztmodern korból visszalépve a modern korba, a nemzetállamok keletkezésének történelmi narratíváját és fogalomrendszerét használja. Ebben az értelemben az új Alaptörvényünk nem „historizáló” dokumentum, hanem a történelemben él maga is.

A nemzetállam ismérve	Alaptörvényi megfelelője (példák)	
minden nemzetnek házára van szüksége	A. cikk	Hazánk Magyarország
terület-népesség-közhatalom egysége	G. XIV. cikk	állampolgárság, a kiutasítás tilalma, továbbá különféle hatásköri szabályok
egységes jogrendszer, egységes joghatóság	R., S. és T. cikkek	általánosan kötelező magatartásszabályok
nemzetgazdaság és saját infrastruktúra	K., M. és 38. cikkek	a forint és nemzeti vagyon
törvény előtti egyenlőség	XV. cikk	törvény előtti egyenlőség, jogképesség
nemzeti szolidaritás	Nemzeti hitvallás és D., I., J. cikkek	felelősségi klauzula és együttműködési formulák, nemzeti szimbólumok
nemzeti nyelv és kultúra	H. cikk	magyar nyelv védelme
külső viszonyaiban egyenlő és szuverén nemzetállamokból áll a nemzetközi közösség	E. és Q. cikkek	együttműködés, ugyanakkor a szuverenitás és a nemzetközi jog alapelvei

IRODALOM

- Arató András et al. (szerk.) (2011): Vélemény Magyarország Alaptörvényéről. In: *Fundamentum*, 1. szám, 61–76. Elérhető: <http://www.fundamentum.hu/sites/default/files/11-1-06.pdf>
- Bibó István (1997): *A kelet-európai kisállamok nyomorúsága*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest – Kolozsvár.
- Bihari Mihály — Pokol Béla (2009): *Politológia*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- Bretter Zoltán — Deák Ágnes (1995): *Eszmék a politikában. A nacionalizmus*. Tanulmány Kiadó, Pécs.
- Domahidi Ákos (2009): 70. § (Választójog.) In: Jakab András (szerk.): *Az Alkotmány kommentárja*. Századvég, Budapest. 2471–2494.

[57] Lásd Szabadfalvi, 1997, 132–133.

- Fekete Balázs (2011): Történeti elemek az EU-tagállamok alkotmány-preambulumaiban. In: Lamm Vanda et al. (szerk.): *Preambulum az alkotmányokban*. Complex, Budapest.
- Gellner, Ernest (1995): *A nacionalizmus és a komplex társadalmak kétféle kohéziós formája*. In: Bretter – Deák, 1995, 192.
- Györfi Tamás (2009): 2. § (Alkotmányos elvek; ellenállási jog.) In: Jakab András (szerk.): *Az Alkotmány kommentárja*. Századvég, Budapest, 127–237.
- Halász Iván — Majtényi Balázs (2009): 6. § (Nemzetközi kapcsolatok. Felelősség a határon túli magyarokért — a (3) bekezdés magyarázata.) In: Jakab András (szerk.): *Az Alkotmány kommentárja*. Századvég, Budapest, 344–349.
- Horkay Hörcher Ferenc (2012): A Nemzeti hitvallásról. In: Jakab András – Körösenyi András (szerk.): *Alkotmányozás Magyarországon és máshol*. MTA TKPTI – Új Mandátum Kiadó, Budapest.
- Jakab András (2011): *Az új Alaptörvény keletkezése és gyakorlati következményei*. HVG-Orac, Budapest.
- Kovács Virág (2009): 29. § (A köztársasági elnök általános funkciója.) In: Jakab András (szerk.): *Az Alkotmány kommentárja*. Századvég, Budapest, 950–951.
- Kukorelli István – Máthé Gábor (2011): *Közjogi értékeink a preambulumban*. In: Lamm Vanda et al. (szerk.): *Preambulum az alkotmányokban*. Complex, Budapest, 9–22.
- Kukorelli István (2013): *Az Alaptörvény és az Európai Unió*. In: Pro Publico Bono – Magyar Közigazgatás, 1. szám, 4–11.
- Küpper, Herbert (2012): Paternalista kollektivizmus és liberális individualizmus között: az új magyar Alaptörvényben rögzített emberkép normatív alapjai. In: *Közjogi Szemle*, 3. szám, 8–11.
- Majtényi Balázs (2009): 68. § (Nemzeti és etnikai kisebbségi jogok.) In: Jakab András (szerk.): *Az Alkotmány kommentárja*. Századvég, Budapest. 2403.
- Rixer Ádám (2012): *A történeti alkotmány helye mai jogunkban*. KRE ÁJK, Budapest.
- Schanda Balázs (2012): Constituentans Constitutional Entities. In: Schanda Balázs, Varga Zs. András, Csink Lóránt (szerk.): *The basiclaw of Hungary: A First Commentary*. Clarus Press, Dublin, 47–51.
- Smuk Péter (2011): *Magyar közjog és politika 1989–2011*. Osiris, Budapest.
- Sólyom László (2004): A jogállami forradalomtól az EU-csatlakozásig: Az alkotmányfejlődés keretei. In: Majtényi László (szerk.): *És mi lesz az alkotmánnyal?* EKINT, Budapest.
- Szabadsfalvi József (1997): Nemzetállam és szuverenitás. In: Takács Péter (szerk.): *Államelmélet*. Bíbor Kiadó, Miskolc.
- Szájer József (2012): *Nemzeti identitás*. Elérhető: http://szajerjosef.blog.hu/2012/01/11/nemzeti_identitas_1 (2012.12.01.)
- Sente Zoltán (2011): A historizáló alkotmányozás problémái – a történeti alkotmány és a Szent Korona az új Alaptörvényben. In: *Közjogi Szemle*, 3. szám, 1–13.
- Tóth Gábor Attila (szerk.) (2012): *Constitutionfor a Disunited Nation*. CEU Press, Budapest.
- Tölgyessy Péter (2012): A magyar parlamentáris hagyomány íve és az újabb alkotmányozás. In: Jakab András – Körösenyi András (szerk.): *Alkotmányozás Magyarországon és máshol*. MTA TKPTI – Új Mandátum Kiadó, Budapest, 256–286.